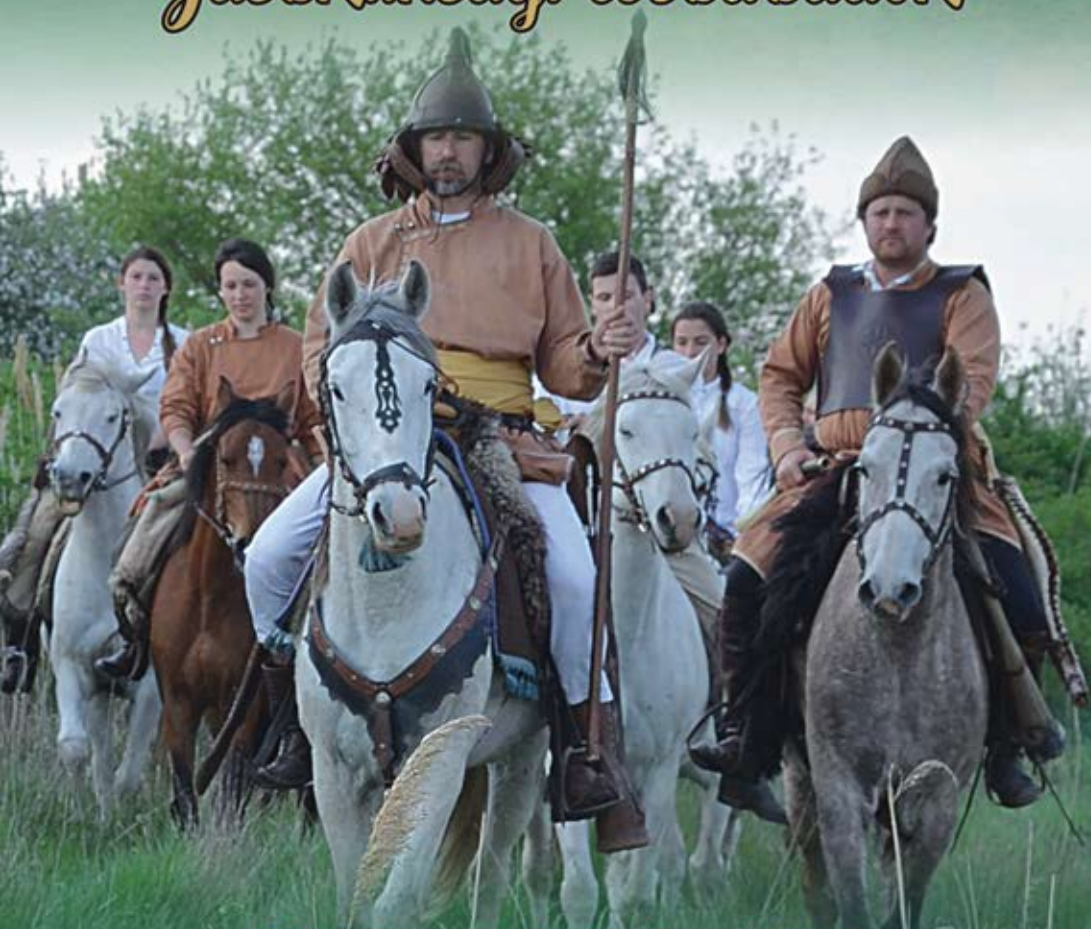

Jász-kunsági évszázadok

Jász-kunság kutatása 2017
interdiszciplináris konferencia – Túrkeve, 2017. május 4-5.

Programfüzet és szinopszisok

Túrkeve – Szolnok, 2017

Jáskunsági évszázadok

– Jáskunság kutatása 2017 –

interdiszciplináris konferencia – Túrkeve, 2017. május 4-5.

Programfüzet és szinopszisok

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület és
a Túrkevei Kulturális Egyesület kiadványa

Szerkesztő: Örsi Julianna

Szerzők:

**Bagi Gábor, Bán Andrea, Bánkiné Molnár Erzsébet,
Barna Gábor, Bartha Júlia, Bathó Edit, Besenyi Vendel, Cseh Dániel,
Farkas Kristóf Vince, Füvessy Anikó, Hegedűs Krisztián, S. Kovács Ilona,
Molnár Ádám, Nagy Janka Teodóra, Örsi Julianna, Papp Izabella,
Pásztor István Zoltán, Rideg István, Sebők Balázs, Selmeczi László,
Szabó Géza, Szakál Aurél, J. Ujváry Zsuzsanna**

ISBN 978-615-80592-4-4

Támogatóink:

**Nemzeti Kulturális Alap Közművelődési Kollégiuma
Emberi Erőforrások Minisztériuma
Reformáció Emlékbizottság
Nagykun Hagyományörző Társulás
Túrkeve Város Önkormányzata**

© A szerzők, a szerkesztő és a kiadó

Készítette a kistújszállási Kis-Új-Lap Kft. 2017-ben.

Felelős vezető: Farkas Zsolt

5310 Kistújszállás, Munkácsy u. 8. sz. Tel.: 06-20-4586-999

Előszó

Jászkunság – a magyar történelemben ismert fogalom. Az a terület, ahol két, a 13. században Keletről érkezett népcsoport – a kun és a jász – igaz, vagy befogadott leszármazottai laktak. Kultúrájuk, nyelvük egyes ősi elemei megmaradtak csakúgy, mint jellemző antropológiai vonásuk, de felvéve a kereszténységet összességében hasonlítottak a magyarsághoz. Ez azonban nem jelent teljes asszimilációt, hiszen évszázadokon keresztül sikerült partikuláris jogaikat megvédve önállóságukat megőrizni. Ebben nem kis szerepe volt a saját vállalásaiknak (katonáskodás, önmegváltás) és belső önszerveződési munkájuknak. Bár közjogilag immár 143 éve nem élveznek önállóságot, kiváltságot, de a Nagyalföld ezen táján élők tudatában, magatartásában, habitusában napjainkig tetten érhető a különbözőség. Szívósan él a származástudat, amely erős lokális identitástudatot táplál.

E néprajzi csoport vizsgálata régóta foglalkoztatja a kutatókat, a helybelieket és a kívül élőket egyaránt. Az 1939-ben szervezett Jászkun Kongresszus mintájára 1985 óta rendszeresen összeülnek a különböző szakterületeket művelő kutatók, hogy bemutassák és megvitassák a legújabb kutatási eredményeiket egymással és az értő, érdeklődő nagyközönséggel. Kiskunfélegyháza, Jászberény, Szolnok után ezúttal Túrkeve ad helyet a konferenciának. 23 kutató 25 előadásban ismerteti kutatási eredményeit, amelyek beépülhetnek a nemzeti tudományba, az oktatásba és a hagyományörzésbe egyaránt. A konferencia előadásait négy csoportra osztottuk: 1.) *Rokon népek, nyelvek, kultúrák*, 2.) *Történelmi léptékek*, 3.) *Kulturális örökségünk*, 4.) *Az egyház és a lokális társadalom*. Az első szekció előadói a kun és jász eredettel, rokonnépekkel és középkori emlékekkel foglalkoznak. A második szekció a török kortól napjainkig vizsgálja az immár jászkunná vált népcsoport történelmét. A harmadik szekcióban a népművészeti és népi irodalom létrehozóival, értékeivel ismerkedhetünk meg. Itt kap helyet egy legújabb, idegen nyelven megjelent könyv a kun nyelv magyar kutatójának írásaiból. A negyedik szekció előadói az egyházat vizsgálja a lokálistársadalomban a vallási ökonomia jegyében.

A generációkat átölelő, egyre bővülő kutatói közösség bízik abban, hogy előadásait nemcsak meghallgatják, könyveiket elolvassák, de hasznosítják is az átadott új ismereteket. A rendezőség pedig abban a reményben szervezi a jelen konferenciát, hogy hamarosan könyv formájában is olvashatják az itt elhangzottakat, amely tovább gazdagíthatja a *Jászkunság Könyvtékát*.

Túrkeve, 2017. május 4–5.

Dr. Örsi Julianna
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület
elnöke

A konferencia programja

2017. május 4. 10–12 óra

Köszöntő: **Vida Tamás** *Túrkeve város polgármestere*
Dr. Örsi Julianna *a JNSZ M. Tudományos Egyesület elnöke*

Előadások

I. Rokon népek, nyelvek, kultúrák szekció

Levezető elnök: Dr. Habil. Selmeczi László *kandidátus, régész (Budapest)*

1. **Selmeczi László:** *A kunok és jászok vallásos élete a Magyar Királyságba történő beköltözésüktől a 17. századig*
2. **Bartha Júlia:** *„...Barátoddal egyél , igyál...” – Török elemek a jászkunsági népi táplálkozásban*
3. **Bathó Edit:** *„ Dzsánfedá, Csincsa, Gohér” – A jászberényi szőlőtermesztés múltjának török vonatkozásai*
4. **Nagy Janka Teodóra:** *Az idősekről gondoskodás tradicionális formái a jász és az oszét közösségekben*
5. **Szabó Géza:** *A jászsági Szent György-kultusz kaukázusi párhuzamai*
6. **Besenyi Vendel:** *Mi lehetett a Tetemháton?*

2017. május 4. 14–17 óra

II. Történelmi léptékek szekció

Levezető elnök: Dr. habil. J. Ujváry Zsuzsanna *történész, egyetemi docens (Budapest)*

7. **J. Ujváry Zsuzsanna:** *A Jászkun Kerület hódoltatása és sorsa a 16. század második felében*
8. **Örsi Julianna:** *A 18. századi alföldi migráció jellemzői*
9. **Bagi Gábor:** *A jászkun redempciós mozgalom, különös tekintettel annak jászsági és nagykunsági eseményeire*
10. **Farkas Kristóf Vince:** *Az 1857-es uralkodói látogatás Jászberényben*
11. **Sebők Balázs:** *A társadalom változásai az iparosodó Szolnok megyében*
12. **Cseh Dániel:** *A mezőgazdaság kollektivizálása és a paraszti társadalom felszámolása Jászberényben (1948–1959)*
13. **Pásztor István Zoltán:** *Jász-Nagykun-Szolnok megye vallásföldrajzi vizsgálata*

2017. május 5. 9.00–10.20 óra

III. Kulturális örökségünk szekció

*Levezető elnök: Dr. habil. Örsi Julianna néprajzkutató, ny. múzeumigazgató
(Túrkeve)*

14. S. Kovács Iona: *Szabadszállási tisztségviselők esküformái*
15. Bán Andrea: *A kunhímzés jelene*
16. Fűvessy Anikó: *Kunhegyesi csipkeverő kör*
17. Rideg István: *A magyar nép értékeinek védelmében – Értékmentés, népi írók, szociográfia, emlékiratok –*
18. Molnár Ádám: *Mándoky-Kongur István írásai angol nyelven*

2017. május 5. 13.00–17.00 óra

IV. Az egyház és a lokális társadalom szekció

*Levezető elnök: Prof. Barna Gábor MTA doktor, néprajzkutató,
egyetemi tanár (Szeged)*

19. Bánkiné Molnár Erzsébet: *Az egyház hatása a Jászkun kerület helységeinek jogi kultúrtörténetére*
20. Bagi Gábor: *Vallási problémák a Jászkun Kerületben a redempciótól 1876-ig*
21. Papp Izabella: *A vallás, mint közösségformáló erő egy jászsági kis településen a 19–21. században*
22. Barna Gábor: *Kísérlet a vallási önszerveződésre*
23. Hegedűs Krisztián: *Katolikus egyesületek Kunszentmártonban (1881–1920)*
24. Örsi Julianna: *Külföldi iskolák, eszmeáramlatok hatása a magyar református egyházban – nagykunsgági példákkal*
25. Szakál Aurél: *A kiskunhalasi református templom*

Zárszó: Dr. Örsi Julianna társadalomkutató

Kísérő rendezvény

A Jászkun Történelmi Emléknep megyei ünnepe

Május 5. 10.30–13 óra

- **Koszorúzás a Kun Emlékműnél** (Millenniumi Emlékpark, Túrkeve, Széchenyi u. 36.)
- **Vörösmarty Mihály: Szózat** – szavalat
- **Emlékezés Redemptus őseinkre.**
Köszöntőt mond: Vida Tamás, *Túrkeve város polgármestere*

10.45 óra Zenés átvonulás a Városházára

Közreműködik: a Szolnoki Légierő Zenekar

11.15 Emlékkülés a Városházán

- A regnáló és emeritus jáász, nagykun kapitányok és jáászkun főkapitány bevonulása
Zenei közreműködő: Szolnoki Légierő Zenekar
- Kun Miatyánk – ének: Kállai Erzsébet, Jáász Himnusz – szavalat: Finta Zoltán
- Köszöntő beszéd: Kovács Sándor, a Jáász-Nagykun-Szolnok Megyei Közgyűlés elnöke
- Ünnepi beszéd: Borbás Ferenc, Jáászkun Főkapitány

Kulturális műsor

- Jáászági és kunsági népdalok az Ahhozképest Népzenei Együttes előadásában
- Kun verbunk az Egres Kis Lajos Néptáncsoport előadásában, az Ahhozképest Népzenei Együttes kíséretében

Állófogadás. Pohárköszöntő: Tóth Lajos, regnáló Nagykun kapitány.

A kunok bejövetele a Kárpát-medencébe – Illusztráció a Képes Krónikából

Újkori kapitányok Jászkun Napi ünnepségen – Jászberény, 2015

A kun hagyományok őrzői – Túrkeve, 2015

Kun emlékmű avatása a millicentenáriumi ünnepségen – Túrkeve, 2000

SZINOPSZISOK

Adalékok a jászkun redempciós váltság visszaperlésével kapcsolatos mozgalmak történetéhez

Amikor 1745-ben Mária Terézia engedélyezte a jászkun redempciót, a törvényhatóságra mintegy 580.000 rajnai forintnyi, azaz az éves hadiadó közel hússzorosának megfelelő tartozás terhelődött. Bár a földesúrnak, a Pesti Invalidusháznak a tartozást bécsi kölcsönök révén alig három hónap alatt sikerült kifizetni, a különböző hitelek végleges törlesztése az 1750-es évek második feléig elhúzódott.

Bár a törvényhatóságban tudtunkkal hivatalosan jó száz esztendeig nem vetődött fel, az 1848 nyarán zajló népképviselési választások során Kiskunhalas későbbi képviselője már ígéretet tett a váltságösszeg visszaszerzésének előmozdítására. Ez így mindenképp egy meglévő, bár nem propagált igény fölvetését jelenthette.

A szabadságharc és az önkényuralom időszaka a kérdés hangsúlyozásának nem kedvezett, csak a dualista rendszer megszilárdulása teremtett új lehetőséget. 1868-ban Jászberényben indult mozgalom, amelyet hamarosan az egész Jászkunság a támogatásáról biztosított. Az országgyűlés azonban a kérdést az „úrbéri örökváltóságért adandó kárpótlás” ügyéhez kapcsolta, ami azonban végül csak az 1840. évi önkéntes örökváltási törvénytől kezdődő ügyekkel foglalkozott.

A redempciós váltság visszaperléséért az 1900-as évek elején indult még nagyobb, a Jászságot, a Nagy- és Kiskunságot egyaránt felkavaró mozgalom. Az országgyűléshez látszólag kedvező időpontban sikerült beadni a kérelmet, mivel az 1906–1910 közötti koalíciós kormányzás (második Wekerle kormány) a korábbiaknál több sikerrel kecsegtetett. Ennek ellenére a kormányzat végül mégsem támogatta az elképzelést, ami így a minisztériumi ügyintézés útvesztőiben elakadt. 1910 után Tisza már nem is foglalkozott a kéréssel.

Az 1920-as években a Jászságban utolsóként Kele József vetette fel a problémát, aki a Habsburg család birtokaira akarta terhelni a követelést. Az elképzelést azonban akkor már a két évtizeddel korábbi mozgalom vezetői is elvetették.

Vallási problémák a Jászkun Kerületben a redempciótól 1876-ig

A Jászkunság középkori vallási egysége a 16. század közepén bomlott meg, amikortól a két Kunság népessége jobbára a reformáció tanításait kezdte követni. A vallásváltás nemritkán már ekkor is problémákat okozott, ám a kérdés a török elleni sikeres nagy felszabadító háborút követően vált különösen fontossá. A Habsburg államhatalom a visszaszerzett területeken közel egy évszázadon át, időszakonként különböző intenzitással támogatta az ellenreformációs törekvéseket. Ennek különösképp az 1745-ös megváltakozást követően lettek komoly következményei, mivel több tekintetben is a megszilárduló redemptus társadalom alapvető elveit sértették.

Az 1680-as évektől még csak a legépebben megmaradt településekkel, közösségekkel rendelkező Jászságban figyelhető meg az erőszakos rekatolizáció. Ennek nyomán erőszakkal szétverték a kisebb jászberényi és a jászfényszarui református gyülekezeteket, ám Jászkisér nagy, egységes református közösségének áttérítése már túl kemény diónak bizonyult. A Rákóczi szabadságharc azonban ezt a folyamatot megszakította, és 1711-től III. Károly a sajátos helyzetű jászkun településen igyekezett feleslegesen nem élezni a helyzetet.

Változást Mária Terézia uralkodása hozott, még pedig a redempció után. Ebben szerepe volt a három kerület végleges benépesülésének, bár a folyamatnak országos összetevői is voltak, hisz a Királynő uralkodása hazánkban az ellenreformáció utolsó nagy korszakát jelentette. Ennek keretében a Hármas Kerületben előbb a két Kunság régi kerületi székhelyeit tették át újabb, katolikus településekre, majd 1760-ban ismét felszámolták a Jászberényben újjászerveződött református közösséget. Ezt követték az 1760-as évek második felében a református településekre történő erőszakos katolikus betelepítések.

Mária Terézia ez utóbbi lépéssel nem csak a jászkun közösségek befogadási jogát sértette meg, hanem komoly birtokjogi problémákat is okozott. Több településen is földet kellett osztani a katolikusoknak, akiknek jogi megítélése, a teherviselésben való részvétele, egyházaik fenntartása és földdel való ellátása így számos későbbi vita, ellenségeskedés forrásává vált. A Jászkunság központi igazgatásában ugyan a közösségeken belüli vallási problémák általában elszigetelt, helyi kérdésként jelentkeztek, mindazonáltal a feszültségek miatt az összerületi tisztségek elosztásánál időnként a felekezeti szempontok – vagy azok esetleges sérelmei – mégis kiemelt jelentőségűvé váltak.

A 19. században előbb a legelő-elkülönítés, főképp azonban a tagosítások végrehajtása során ismertek olyan nehezen megoldható ügyek, amelyek a katolikus betelepítésből fakadtak. Mivel a jövevények zöme ráadásul a helyi közösségek társadalmában rendszerint az alsóbb rétegekbe tudott csak beépülni, a református többségű jászkun településeken a katolikusokkal szembeni ellenérzés még a 20. században is adatolható volt.

Bán Andrea

A kunhímzés napjainkban

A mai rohanó világunkban a különböző társadalmi folyamatok részeként egy kettősség terhel minket: egyfelől a globalizáció és a vele járó újítás, fejlődés hatása egyre jobban erősödik, ezzel szemben ellentétet képez a lokális értékek felmutatása, a múlttal való szembesülés és felvállalása, újra értékelése és megélése. Ebbe a kettős folyamatba csatlakozott be a Nagykunság különböző településein élők, most már azt mondhatni sokasága, akik a kézművességükben rejlő tudásukat kívánják a modern világba beilleszteni.

Összetartozásuknak biztosítéka, saját kultúrájuk felelevenítése, mely a mai társadalomban különféle módon megtalálható: átörökített díszítőművészetükben, ruházódásukban, műveltségükben, hagyományaikban, szokásaikban. Ezek észrevétlenül belekerülnek a mindennapjainkba: családi-, szabadidős tevékenységeink, vállalati-, társadalmi programjainkba, azoknak részévé válnak, különös színfoltjaként a magyar népi kultúrának. A Nagykunságban élő kun identitás tudatú emberek életében az elmúlt két évszázadban voltak olyan közösségi helyek, ahol a hagyományozódás lehetőségét megteremtették, de a 20. század végére a városiasodás, a globalizáció és a különféle egyedi személyes érdekek és igények önző kielégítése, melyet ez az új társadalmi forma erőltet ránk, eltűntek a közösséget szolgáló, összekovácsoló helyek. Ezt újjáéleszteni kívánva, lettek helyettük olyan kezdeményezések, alakulnak kis csoportok, melyek a helyi értékek megmentésére, ápolására, újjáélesztésére, azok nagyközönség felé történő megmutatására jöttek létre, munkáikkal különböző fontos szempontokat elégitenek és szolgálnak ki, melyek a kutatásom tartópillérjei:

- a kunhímzésben bekövetkezett változások miértjei (minta, textil, fonál, színvilág, felhasználás);
- a „kezdeményezések” hozzájárulnak a társadalmi és kulturális jelentőségük lévén a kézműves hagyomány újjáélesztéséhez és megőrzéséhez;
- szélesebb rétegben, körben való elterjedés: a hazai bemutatkozás szélesebb

felhasználási lehetőségeket kínálna: kézműves termékeik a tradicionális motívumokat, anyag-, forma-, használhatóság a mindennapokban úgy, hogy közben helyet adna az emberi kreativitásnak és a mai modern világ részévé tudnak válni, egyben vinni magukkal a hagyományozódás, átörökítés folyamatát;

- Nagykunság kézművességének szélesebb rétegben, körben való elterjedése a táborban részt vevő gyermekek és felnőttek révén;
- az előbbi pont hozadékaként, értékelni és megővni fogják örökségüket;
- esetleges turisztikai jelentőség.

Bánkiné Molnár Erzsébet

Az egyház hatása a kun kerületek helységeinek jogi kultúrtörténetére, népi kultúrájára

A reformációig a Duna–Tisza-közén élt kunok egységesen a római katolikus vallást követték. Az első református eklézsiák törökök megjelenése után alakultak: 1566-ban Halason, 1626-ban Kunszentmiklóson. A Felső Kiskunságban Kunszentmiklós mellett református hitre tért: Lacháza, Fülöpszállás és Szabadszállás, az Alsó Kiskunságban azonban csupán Halas csatlakozott az új egyházi tanokhoz. Az Alsó Kiskunság többi településén, mivel ide a török pusztítás után legtöbbször a Jászságból költöztek át, természetesen továbbra is anyatelepülésük római katolikus vallását követték. A római katolikus vallást követő helységek: Dorozsma, Félegyháza, Majsza, egyház igazgatási szempontból a Váci Püspökséghez tartozott. A Nagykun Kerület református vallású helységeibe Mária Terézia királynő parancsára kényszerűségből befogadott római katolikusok hitközségei az egri egyházmegyéhez soroltattak.

A török uralom és a migráció lezárulása után a helységek életét két szervező erő foglalta rendszerbe: a hatalom oldaláról a Jászkun Kerület, világlátásuk, erkölcsi életük rendező elve, szabályzója a vallás lett. A vallás szabályozó ereje részben az egyház hivatalos irányító és felügyelő tevékenységében, a liturgikus előírások követésében nyilvánult meg, részben a maguk által kialakított szokásokban, életvitelben. Az erkölcsi és vallási normák megtartása mind a római katolikus lakosságú mind a református lakosságú településeken szilárd alapul szolgált a döntően paraszti közösségek békés együttéléshez. A kereszténység tíz parancsolata alapjaiban meghatározta a lakosság együttélésének normáit, melyek a helyi ható-

ságok és a népi kultúra szemszögéből egyaránt megkérdőjelezhetetlenek voltak.

A redempció után a népszerűség földváltási erőfeszítései, a települések pusztaszerzési törekvései számos helyi konfliktust generáltak. A Jászkun Kerület túlterhelt, de katolikus többségű lakossága érezte, hogy a kiváltságokban megerősödött kerületi vezetés vallási összetétele és intézményei nem igazodnak kellően a lakosság vallási arányaihoz. A római katolikus vallású települések kérelmére 1753–'54-ben mindkét kunkapitányság székhelyét és börtönét katolikus községbe helyezték. Ekkor került a Kiskun Kerület börtöne a református Halasról Félegyházára, a Nagykun Kerületé pedig a szintén katolikus Kunszentmártonba. További konfliktusokat okozott, hogy a református helységekbe kényszerűségből befogadott a katolikusok számára megváltható földet is biztosítani kellett, legalább 40 forint értékben.

A rekatolizáció ellenzését II. József vallási türelmi rendelete sem tudta teljesen elcsitítani. 1790-ben a Nagykun és a Kiskun Kerület református települései a hozzájuk csatlakozott Jász kerületbeli református Kisérrel tiltakozó akcióba kezdtek, a Jászsági katolikusok hivatali dominanciája ellen. A Nagykun Kerületben még a 19. század közepén is számos konfliktus keletkezett a betelepülő katolikusok honosításának tanácsi akadályozásából. A települések ellenállási taktikáit, valamint a homogén református lakosságú települések katolikusokkal történt vegyítéséből keletkezett konfliktusokat Bagi Gábor 1995-ben megjelent monográfiájában már bemutatta. Előadásomban az igazgatási funkciók vallási meghatározottságú elosztása mellett a mindennapi együttélés során keletkezett konfliktusokról, a normaszegések megtorlásáról szólok, melyek szintén a vallás által meghatározott módon az egyház elvárásai szerint zajlottak, s hatottak a jogi kultúrtörténet és a népi kultúra alakulására.

A valláshoz kapcsolható tilalmak közül részletesebben kitérek a vasárnapi munkavégzés tilalmára, hiszen ez szervesen beépült a népi hagyományokba, s a keresztény közösségek norma rendszerébe. Mindazonáltal tilalomtörések a Jászkun Kerület protestáns és római katolikus vallást követő településein egyaránt előfordultak, bár a helyi egyházi és világi hatóságok időről-időre emlékeztették a lakosságot a vasárnaphoz fűződő kötelezettségeire. A vasárnapi munkavégzést tiltó vallási, majd kerületi előírások szembevető megsértését ünneptörésnek nevezték.

A tilalomtörések mellett áttekintem a különféle büntetéseket, különös figyelemmel a megszegyenítő büntető eljárásokra, jogszokásokra. A megszegyenítő büntetések közül a vétkes gyakran kényszerült eklézsiakövetésre, mely a református többségű kunsági településeken volt szokásban, kiemelkedően sokszor alkalmazták Túrkevéen. 1726 és 1730 között tíz olyan esetet jegyeztek fel, amelyben a normaszegő eklézsiakövetésre kényszerült. Az előadás mindezt a túrkevei jegyzőkönyv bejegyzéseire támaszkodva ismerteti.

Barna Gábor

Kísérlet a vallási önszerveződésre

A 19. század végi (1870–'80-as évek) Kunszentmártonban lényegében csak a Rózsafüzér Társulat működött, amely azonban átfogta a helyi társadalom nagyobb részét. A mindennapok vallásgyakorlatában azonban többféle igény is fölmerült a közösségi áhitat társulati formában való végzésére. Ennek egyik példája volt az „Isten szent nevét védő egyesület” megalakulása, pontosabban megalakításának kísérlete. Mint minden társulati forma, ez is az aktuális társadalmi problémák megoldásának kísérletéből vette eredetét. A 19. század végén megindult szekularizálódás következtében rétegek szakadtak le a vallásukat aktívan gyakorlók csoportjáról, s ennek következményeként elszaporodott a trágár beszéd – elsősorban a férfiak körében –, gyengült a családok összetartó ereje.

E helyi – de általános társadalmi – probléma kezelésére egy kunszentmártoni férfi, Nagy Imre úgy határozott, hogy megalakítja a trágár, durva beszéd, a káromkodás elleni társulatát, amit egybeköt a másutt már meglévő Szent József társulati és ájtatossági formával.

Az évtized fordulóján megkezdte a társulat szervezését, amelyhez több százán csatlakoztak. Elkészítette a társulat alapszabályát, imádságos könyvét, amit ki is nyomtatott. Az egész anyagot elküldte az Egri Érsekségnek hivatalos jóváhagyásra, amit azonban nem kapott meg.

A helyben megalakított, pár évig működő, de később jóvá nem hagyott társulat teljes iratanyaga fennmaradt a kunszentmártoni plébánia irattárában. Az előadás és a kutatás ezt dolgozza fel, újabb adalékot nyújtva a Jászkunság 19. századi változó, alakuló vallási életéhez.

Bartha Júlia

Barátoddal egyél, igyál...

– Török elemek a Jászkunság népi táplálkozásában –

A magyar népi táplálkozási kultúra számos keleti elemet hordoz. Kultúránkat három rétegben érte keleti hatás. A honfoglalás idején magunkkal hoztunk olyan ismereteket, amelyek a török népekkel való együttélés során került a műveltségünkbe. A szántóföldi növények nevei (búza, árpa), gyümölcsnevek (alma, szőlő), az állattartással kapcsolatosan, a juhászat szinte teljes szókincse török eredetű. A

honfoglalást követően a kunok 13. századi betelepedésével egy újabb keleti réteggel gazdagodott népi kultúránk, amit a hódoltság kori török hatás tovább erősített. A török hódoltság idején minket ért hatás főleg a kertkultúrában, s a kereskedelem révén a viseletben és a táplálkozási kultúrában hozott változásokat. A tanulmány azokat az új zöldség és gyümölcsfajtákat, rizses és húsos ételeket, fűszerféléket, italokat és édességeket sorolja, melyek a népi táplálkozás török öröksége.

Bathó Edit

„Dzsánfeda, Csincsa, Gohér”

– A jászberényi szőlőtermesztés múltjának török vonatkozásai –

A szőlő termesztése a jászok földjén igen nagy múltra tekint vissza. Legkorábbi adataink a 16. századból, a török hódoltság korából maradtak ránk.

A Jászság a török megszállás alatt (1552–1682) is viszonylagosan megőrizte korábbi kiváltságos voltát, s mint a hatvani khászhoz tartozó kincstári tulajdonban lévő terület, közvetlenül a szultáni udvarnak adózott. A hatvani szandzsák legrégebbi összeírása 1550-ből való. Adatai is jól mutatják, hogy a török uralom kezdetén a Jászság különálló adóegységet képezett, és adóját maga szolgáltatta be a török kincstárba, feltehetően az ispán közreműködésével. A hatvani szandzsák 1570-ből származó adóösszeírása azonban már azt mutatja, hogy a jászberényi náhijé-hez 15 falu és 8 pusztá tartozik, amelyek a sokféle adónem között, hordóadót is fizetnek.

A Jászságot 1567 és 1690 között megszálló törökök a berényi Ferences templomot, a kolostort és környékét palánkvárrá alakították át, amelyet Dzsánfedának (jelentése lélekfeláldozó) neveztek el. A várat dél és kelet felől a Zagyva folyó és átjárhatatlan, ingoványos mocsara, észak felől pedig a körbástyával megerősített palánkfal védte. A természetes védelmet a palánk falától mintegy 150 m-re, a Zagyva egyik mellékágának, a Csincsának (Dzsindzsa) vize jelentette. A palánk előtti részen terült el, a Jedám nevű városrész, ahol a török helyőrséghez tartozó puskaművesek, kerékgyártók és egyéb kézművesek laktak. A berényi palánk nem volt nagyjelentőségű, magasabb katonai parancsnokság nem lakott benne, csak a török lovas őrsége.

A Berényben állomásozó török katonaság 1593-ban Tieffenbach, német generális csapatai elől menekülni kényszerült a várból, s felgyújtott maga előtt mindent, ami csak útjába került. Ekkor pusztultak el a palánk körüli ún. török szőlőskertek és gyümölcsösök, s csak a távolabb fekvő szőlők maradtak épségben. A berényi szőlők a törökök tulajdonában voltak, de a helyi lakosokkal műveltették. A

törökök igen szerették a szőlőt és a belőle készült finom nedűt. Bár a vallásuk szigorúan tiltotta nekik a borivást, de úgy gondolták, hogy „az Alföld mesze van Mindenhatótól”, így kedvükre fogyasztották. Erre utal az egyik jászági közmondás is: „Iszik mint a berényi török.” Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a magyarországi török hadsereg katonáinak csak egy része volt etnikailag is török, nagyobb része balkáni eredetű népek fiaiból állott. Így elképzelhető, hogy a berényi palánk lovas őrségében is voltak nem mohamedán vallású katonák, akik minden gond nélkül fogyaszthatták a bort.

A hódoltság korából fennmaradt 150 török levél (1570–1682) adatai alapján joggal feltételezhetjük, hogy a szőlőt a törökök honosították meg Jászberényben, ugyanis az említett levelekben többször olvashatjuk, hogy Berény lakosai „mind-ezidáig nem foglalkoztak szőlőtelepítéssel és termeléssel.” S mindez hihető is, hiszen a jászok közkedvelt ősi itala, a kölesből erjesztett boza volt, amelynek fogyasztását csak a bortermelés szorította háttérbe.

1640-ben a város lakosai kéréssel fordulnak a szultáni udvarhoz, hogy „szőlőik nem lévén, azokat újra ültethessenek”. Hosszas ügyintézés után, végül a hatvani pasa engedélyével, 1662-ben ültették a berényiek a Zagyva folyó partján, az ún. Sárkányszögben, a Belső Öreg hegyi szőlőket, amelyre 7 évi adómentességet is nyertek.

A 18–19. században jelentősen terjedt a szőlő területe a jászok földjén. A fekete-földön lévő, virágzó szőlőskerteteket azonban az 1880-as években országszerte pusztító szőlőkártevő, a filoxéra (szőlőgyökértetű) pusztította ki, csak a homokon lévő szőlőskertek maradtak meg.

Jászberény, mint jó talajadottságokkal bíró település még a 20. században is komoly szőlőskertekkel rendelkezett. Szőlőgazdálkodásának hanyatlása a rendszerváltozást követően indult el, Jászberényben ma már alig beszélhetünk szőlőtermesztésről. Van ugyan egy-két gazda, aki még foglalkozik szőlővel: termeszti, feldolgozza és értékesíti. Ők viszik tovább a korábbi nagy múltú szőlőtermesztést, amelyet a gazdaságukon kívül ma már csak néhány út menti szobor, az elárvult szőlőskertek és az emlékezet őrzi.

Besenyi Vendel

Mi lehetett a Tetemháton?

Jászboldogháza középkori eredetű eredeti jász település. Önállósága 1595 körül megszűnt, a falu elnéptelenedett, a település Jászberény része lett, a lakosság zöme a törökök elől Jászberénybe menekült. Jászboldogháza 1946-tól újra önálló község.

A település története azonban jóval régebbi, visszanyúlik a népvándorlás korába, illetve a római korba. A rómaiak korában Aquincumból hadi út vezetett a dáciai Porolissumba (ma Mojgrád – Szilágy megye, Románia). Ez postaút volt. Ezt az utat védelmezni kellett, így egyes állomásait apró erődök, castellumok és őrtornyok, speculumok védelmezték, melyek állandó helyőrséggel rendelkeztek. Egy ilyen őrség lehetett a Tetemháton is, és egyben átkelőhely a Zagyva folyón, melyet helyőrség katonái védelmeztek.

1899-ben Hild Viktor, majd Éber László, a Nemzeti Múzeum Érem- és Régiség-tárának igazgatója ásatást végzett. Római kori és arra ráépített középkori falmaradványokat találtak, valamint középkori cintermes temetőt.

Cseh Dániel

A mezőgazdaság kollektivizálása és a paraszti társadalom felszámolása Jászberényben (1948–1959)

Előadásomban arra teszek kísérletet, hogy bemutassam a mezőgazdaság szocialista átszervezését Jászberényben, és rávilágítsak a belső irányítási mechanizmusok által megkonstruált konfliktusmezőkre, valamint az ezek háttérében meghúzódó mentalitástörténeti olvasatot kínáló társadalmi struktúrákra.

Kutatásomat levéltári forrásokra (tanács-, Párt VB- és Tanács VB-ülési jegyzőkönyvek), egykorú sajtótermékekre és az érintettek értelmező visszaemlékezéseire alapozom. Mivel a téma helytörténeti jellegű, ezért a vonatkozó köztörténeti szakirodalmakat elsősorban historiográfiai szempontból elemzem.

Célkitűzéseim között szerepel a térszervezés forrásalapú feldolgozása és leíró szemléletű bemutatása, illetve az így ismertté vált folyamat újraolvasása a mikro-társadalmi kontextusok értelmezési kerete felől, ez utóbbiak feltárásával pedig a történeti dráma megkonstruálása.

Ennek megfelelően dolgozatomban három egységből épül fel. Az első részben röviden ismertetem Jászberény gazdasági és társadalmi jellemzőit a 20. század első felében, a második részben pedig komparatív összehasonlításként vetem alá a kollektivizálás két hullámának agitációs módszereit és eredményeit. A harmadik részben az 1958–1959-es szövetkezetesítés során felszínre kerülő szembenállásokat és érdekellentéteket elemzem.

Farkas Kristóf Vince

Az 1857-es uralkodói látogatás Jászberényben

Az 1848/49-es szabadságharc leverését követően a hazai közhangulat javítására 1857-ben Ferenc József császár és felesége Erzsébet császárné hosszú magyarországi látogatásra indult. A látogatás egyik fontos állomása Jászberény volt. A Jászkun Kerület történetében már több főméltóság ünnepi fogadására is sor került, de az 1857-es az egyik legfontosabb eseménynek számított.

1857-ben a Jászkun Kerület vezetése az uralkodópár tiszteletére fényes ünnepséget rendezett.

Tervezett előadásom, írásom apropóját az adja, hogy 2017-ben a vizsgált látogatás 160. évfordulója lesz. Bemutatom az uralkodópár fogadására tett előkészületeket, az ünnepség főbb eseményeit, utóéletét és ismertetem az ünnepséggel kapcsolatos tárgyasult emlékeket is.

Füvessy Anikó

Oreskó Imre vert csipke tervei

A Nagykunságban az 1920-as évek végétől budapesti kézimunka nagykereskedők vert csipke telephelyeket hoztak létre. Az olcsó női munkaerő mind a telephely vezetőnek, mind a nagykereskedőknek komoly hasznot jelentett. A nagykunsági fiatal lányok és asszonyok egymástól tanulták el a csipkeverés tudományát. Az olcsó munkaerőre az értékesítés több változata is kapcsolódott. A legelterjedtebb a nagykereskedő közreműködéséhez kapcsolódott, de volt egyéni értékesítés is (egy üzlethez, máskor vásárokhöz kapcsolódott, de volt egy személy által korábbi kapcsolataihoz kötődő kereskedés is.)

Az előadás, tanulmány ez utóbbi változat sajátos kombinációjával foglalkozik. A kereskedést egy volt biztosítási ügynök folytatta le, felesége volt a telephelyvezető, s a munkához szükséges csipketerveket pedig sógora hagyatéka biztosította. A tervező Oreskó Imre volt, aki gépészmérnöki tanulmányait az első világháború alatt szerzett tüdőlövése miatt nem tudta befejezni. Felesége hat gyermeke mellett otthon végezhető munkát keresett, s ez a Kisújszálláson elsajátított csipkeverés volt. A Corvin Áruházban értékesítette csipkéit, majd férje halála után különböző postai munkákkal tartotta el családját. Férje több száz csipketervét húga használta fel, átvéve a második világháború alatt és után megszűnt kunhegyesi

telephelyek csipkeverőit. Vállalkozása 1954-ig működött. Az Oreskó-terveket részben a tiszafüredi múzeumnak adták át, részben pedig a egyik lánya örizte meg. Ezek a tervek felvették a versenyt a budapesti nagykereskedők által közvetített csipketervekkel, s megérdemlik hogy a feledéstől megmentsük őket.

Hegedűs Krisztián

Katolikus egyesületek Kunszentmártonban (1881–1920)

A Kunszentmárton 1717–'19 között betelepítő jászok katolikus hitüket is szilárdan megtartották a zömében református Nagykunságban. Már 18. század második feléből vannak adatok hitbuzgalmi, katolikus társulatok működéséről. A Kereszthordozók Társulata (Confraternitas Crucigerorum) 1748-ban már bizonyosan működött, amelyet továbbiak követtek.

A 19. század végén jelentek meg azok az új típusú egyesületek, amelyek tevékenységének középpontjában már nem kizárólag a közös ájtatosság, hitbuzgalom állt. Ezek az egyesületek alapszabályukban és működésükben a keresztény vallás elveit követve fejtettek ki tevékenységet a társadalmi élet széles palettáján. Elsőként 1881-ben megalakult a Kunszentmártoni Katolikus Nőegylet, amelyet 1894-ben a Kunszentmártoni Katolikus Kör alapítása követett. Ezek az egyesületek hosszú évtizedekig nagy támogatással és taglétszámmal működtek. Kunszentmárton egyesületi életének színpontjai a kereszt és harang társulatok, amelyek a külterületen élő jelentős számú lakosság számára a keresztiek fenntartása mellett a tanulás, művelődés lehetőségét is biztosították.

Az 1930-as évek a helyi egyesületek egy részének alkonyát hozta el, de mögöttük újjak keltek életre. Megfigyelhető az országos hatókörrel működő nagy egyesületek megjelenése, amelyek szervezték az iskolások (cserkészek) iparos, és gazda ifjúság életét (Országos Központi Katolikus Legényegylet, Katolikus Iparos Leányegylet, Katolikus Agrárfiújsági Legényegyesületek Országos Testülete, KALOT). A Horthy korszakban működő egyesületeket 1945 után sorra megszüntették, a katolikus egyesületek sorsa a kommunista rendszer antiklerikális nézetei miatt megpecsétlődött.

Tanulmányom bemutatja a katolikus egyesületek kunszentmártoni működésének főbb területeit, érzékeltetve szerepüket és súlyukat település társadalmi életében.

Szabadszállási községi elöljáróság esküszövegei 1731-ből

A 18. század elején, a Kiskunságban lakó emberek számára is felcsillant a nyugodtabb élet reménye. Nehezen indult azonban a konszolidáció, a szerb betörések, a kuruckori csatározások, és a Délvidéken még évtizedekig folyó háborúság ugyanis tovább tizedelte a lakosságot. Súlyosbította a helyzetet a kiváltságot élvező Jászkunság eladása, a lakosainak jobbágysorba kerülése. Az erősen megfogyatkozott népesség idegenből érkező menekültekkel és szervezeten áttelepített családokkal egészült ki. A heterogén népesség előtt óriási feladat állt, az ellenreformáció törekvéseitől megóvni a református egyházat, megerősíteni a templomot, majd felépíteni az újat. Aktívan részt venni a redempciós célok megvalósításában. Ennek érdekében jólműködő irányítótételre volt szükség.

A Dél-Dunántúlról érkező betelepülőkkel kiegészülő helyiek számára fontos támaszt jelentett a református egyház, aminek a működőképességét szinte megszakítás nélkül sikerült még a hódoltság évtizedeiben is megőrizni. Döntő szerepe volt a helyi társadalom megszervezésében, működő közösséggé formálásában. A 18. században az egyházi és a világi vezetés községi szinten egymásra utalt, a fennmaradt írásos egyházi feljegyzések ezért nemcsak az egyházi élet dokumentumai, hanem a községi elöljáróság munkájáról is sok információt tartalmaznak.

Szabadszálláson a Református Egyházközség számára 1731-ben vásároltak egy könyvet, Jegyzetkönyv címet adták neki. A címlapján megőrkítették az adományozóknak és a prédikátornak a nevét. Becses forrása lett Szabadszállás 18. századi történelmének.

A hódoltsághoz község önkormányzatának felépítéséről keveset tudunk. A 18. században azonban már konkrét információval rendelkezünk, mivel szerencsés módon a kéziratos könyvbe 1731. április 26-án beírták a községi elöljáróknak: a bírónak, esküdteknek, székbírónak, és néhány községi alkalmazottnak: a kisbírónak, tizedesnek és a mészárosnak a hivatalba lépésükkor elmondott esküszövegét, amit aláírásukkal hitelesítettek. Időpont nélkül feljegyzésre került még a csapláros, nótárius, bába és a csósz esküformulája is. Az eklézsia tisztviselőinek eskümintáit 1791-ben jegyezték fel.

Az előadás bemutatja az esküket és kísérletet tesz a történelmi források értékelésére.

Molnár Ádám

Mándoky-Kongur István írásai angol nyelven

ISTVÁN MÁNDOKY KONGUR: *Newcomers from the East: Hungarians and Kipchaks in Europe*. Bibliotheca Turcica, Vol 1. Budapest, 2017. Molnar & Kelemen Oriental Publishers.

HU-ISBN: 978-963-88238-4-7.

A „Jászkunság kutatása” konferencián bemutatandó kötet Mándoky Kongur István tudományos cikkeinek gyűjteményét tartalmazza. Az eredetiben francia, német és angol nyelven megjelent írások újraközlése mellett a kiadó az eddig kizárólag magyarul hozzáférhető műveket angol fordításban bocsátja a nemzetközi olvasóközönség elé. Mándoky elsősorban a honfoglalás előtti török–magyar nyelvi kapcsolatokkal, a magyarországi kunok nyelvével és műveltségével foglalkozott. A külföldi olvasóközönség érdeklődésére várhatóan a magyarországi kun nyelv, a Kun miatyánk és a kunsági kiszámoló mondóka rekonstrukciója számíthatnak. A kötetet a szerző eddigi legrészletesebb bibliográfiája, a Mándoky által használt teljes szakirodalom egészíti ki, míg a Kunság életét archív térképek és fotográfiaik jelenítik meg az olvasók számára.

Nagy Janka Teodóra

Az idősekről gondoskodás tradicionális formái a jáász és az oszét közösségekben

Az idősek tapasztalatuk, tekintélyük, társadalmi és közösségi szerepvállalásuk miatt kitüntetett helyzetben vannak a tradicionális családban, a faluközösségben, amely egyben a róluk való gondoskodás hagyományos formáit is kialakította (betegség, özvegység, munkaképtelenné válás esetében).

Az előadás, tanulmány a jáász falvak életéből elsősorban levéltári források és visszaemlékezések alapján hoz történeti és néprajzi példát.

Külön kitér az oszétok körében ma is jól megfigyelhető szokásrendre, jogszokásokra az idősek közösségben elfoglalt helyzete és a gondoskodás hagyományos formái tárgykörében.

Örsi Julianna

A 18. századi migráció jellemzői

A kutatókat régóta foglalkoztatja az Alföld török kiűzése utáni benépesülése. Ez sok esetben egybeesik a mezővárosok kialakulásával. A kutatók legtöbbször egy észak-déli irányú migrációt állapítanak meg. Ritkábban esik azonban szó arról, hogy milyen társadalmi helyzetűek és miért választották a helyváltotatást. Emellett számos egyéb kérdés is felmerül. Ilyen például, hogy szervezett, csoportos betelepülésről van-e szó, kik a vezetők, a betelepülők milyen feltételeket tudtak kiharcolni, hogyan tudtak beilleszkedni a helyi közösségbe? A nem szervezett betelepülők (egyének, családok) milyen indítékkal változtattak lakóhelyet? Honnan vették a példát, mintát? Bebocsátást nyertek-e? Sikerült-e elfogadtatniuk magukat a törzsökös lakossággal? Tartották-e a kapcsolatot a korábbi lakóhelyükkel? Volt-e visszaút, ha nem teljesültek a reményeik? Hogyan és miért védekezett a helyi közösség a nagymértékű betelepülés ellen?

Ezen kérdések megválaszolására elsősorban 18–19. századi levéltári források adatainak felhasználásával válaszolok. Erre igen alkalmasak a jászkunsági anyatelepülések és a létrehozott bácskai községek valamint a tanyatelepülések kapcsolatának a tanulmányozása. A migráló személy, család útjának, sorsának nyomon követése, a mobilitásra hajló családok jellemzése túlmutathat egy néprajzi csoporton, akár általános tipikus szemléletet, magatartásmintát is örökíthet nemzedékről-nemzedékre. Vele szemben fogalmazható meg a törzsökös családmodell.

Örsi Julianna

Külföldi iskolák, eszmeáramlatok hatása a magyar református egyházban – nagykunsági példákkal

A református teológusoktatásban mindig nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy a lelkész pályára készülők az anyaiskolában szerzett tudás mellé nemzetközi kitekintést is nyerjenek. Erre szolgált a deákok egyetemjárása. A téma forrásfeltárása és közzététele az utóbbi években nagy erővel folyik. A több tucat könyv forgatása, adatainak felhasználása nagyban segíti a hazai egyháztörténeti és oktatástörténeti kutatásokat. Emellett a lelkész életutakat bemutató legújabb kiadványok

is számos adattal gazdagítják ismereteinket. Az így rendelkezésünkre álló adatok alapján mondhatjuk azt, hogy a református gyülekezetekbe kerülő nagykunsági és más ifjú lelkészek a világra nyitott és korszerű ismeretekkel rendelkeztek. A legkiválóbbak közülük a hazai egyházszervezet megújítására törekvőivé váltak. A 19–20. század fordulóján kibontakozó reform mozgalom, majd a Soli Deo Glori a Nagykunságon is gyümölcsöző eredményeket hozott, amely a református egyházban különösen a magyar társadalom iránti szociális érzékenységben mutatkozott meg a 20. század közepén. Kihatása a nehéz történelmi helyzetekben is tetten érhető itthon és a külföldi magyar szórványokban is.

Papp Izabella

A vallás, mint közösségformáló erő egy jázsági kis településen a 19–21. században

Boldogháza a középkorban saját közigazgatással rendelkező önálló település volt, élén a szálláskapitány állt. A török időkben teljesen elnéptelenedett, s ettől kezdve Jászberény pusztája volt, amit a redempció idején megváltott a város. A jázsberényi lakosok kezdetben nyári szállásokat építettek a határban, később azonban egyre több tanya épült a kiváló termőfölddel, gazdag legelőkkel rendelkező pusztaságban. A városból kiköltöző lakosok számára nagyon fontos volt az ott megszokott vallásyakorlás feltételeinek megteremtése.

A boldogházi határban az első kőkeresztet Alavander Mihály jázsberényi birtokos állíttatta 1832-ben. A környékbeli lakosok számára ez volt az első lehetőség a vallás megélésére. Környékét temetkezési helyként is használták.

1894-ben közadakozásból felépült Boldogháza első iskolája a tápiói határban, ami egyben imaház is volt, később pedig kápolnává alakították, mellé harangot, keresztet állítottak. Már az adománygyűjtés, az építkezés, majd a kis kápolna berendezése során erős közösség alakult ki, ami a későbbiek során is jellemezte az itt élőket.

Ugyancsak közadakozásból épült 1927-ben a másik határrészen a csíkosi kápolna. A kápolnák a közösségi élet fontos színtereivé váltak, a védőszentek búcsúi a tanyavilág nagy ünnepeinek számítottak.

A község belterületének kialakulásával 1930-ban felépült a katolikus templom, melyet a Szent Család tiszteletére szenteltek fel. A templom ugyancsak közadakozásból épült, s fontos alapot jelentett a későbbi községgé váláshoz.

A lakosok mély vallásosságát jelzik az elsősorban magánszemélyek által emelt kőkeresztek. A község határában 10 kőkereszt állt, ebből 9 ma is megtalálható. A tanyavilág elnéptelenedése, a téesz-szervezés, az árvíz során a két kápolnát lebontották, a melléte álló keresztek összeomlottak.

Ugyanakkor a vallási emlékek közösségformáló ereje tovább élt, és megható módon nyilvánult meg a keresztek felújítása során. 2012-ben közadakozásból felújították a tápiói keresztet, 2013-ban lelkes adakozók újjáépítették a már csak talapzatát őrző Alavander keresztet, 2014-ben pedig a már nem létező csikosi kereszt helyére újat állítottak az egykori környékbeli lakosok.

Ezek a megújult keresztek csupán szép vallási tárgyak lennének, de élővé teszik az évente újra megrendezett népes búcsúk, melyeket a szabadban tartott szentmise, közös ebéd és egész napos derűs együttlét jellemez a már pusztasággá vált területeken.

Az állattartásáról híres községben nagy hagyománya volt mindig Szent Vendel tiszteletének. Jászboldogháza az egyetlen település a Jászságban, ahol három Szent Vendel szobor található. A Vendel naphoz kapcsolódó szokások tovább élnek, és napjainkban megújulnak. A helyi cserkészcsapat a Szent Vendel nevét vette fel, és Vendel napján ők állnak sorfalat a határban lévő szobroknál a régi időkből megmaradt Szent Vendel Társaság zászlajával.

A helyiek nem csupán a meglévő vallási emlékeket ápolják, gondozzák, de néhány éve újak is létesültek. A lakosok közül többen felajánlották az egykori búcsúból származó, szenteket ábrázoló kis szobrokat, melyeket a régi kőképekre emlékeztető, esztétikus kis építmények fülkéjében helyeztek el. A környékbeliek szívesen virágosítják, gondozzák környezetüket, az idősek számára pedig, akik a templomba már nem tudnak elmenni, a község öt pontján lévő kis létesítmény jelenti a vallásgyakorlás lehetőségét.

A vallás közösségformáló szerepe tehát nem csupán az egykori kápolnák, a templom és a kőkeresztek állításában nyilvánult meg, de késői hatása napjainkban is képes volt összefogást teremteni, új közösségeket létrehozni, melyekben a fiatalok is szívesen vállalnak szerepet.

Pásztor István Zoltán

Jász-Nagykun-Szolnok megye vallásföldrajzi vizsgálata

A reformáció 500 éves évfordulójához közeledve különösen időszerű egy olyan megyei vizsgálatot is elvégezni, mely főleg a történelmi egyházakat tekintve számot ad a jelenlegi vallási viszonyokról. Ehhez fontosnak tartom, a 2011-es népszámlálási adatokra támaszkodva egyrészt bemutatni a megyei népesség megoszlását vallás és felekezet szerint járási és települési szinten egyaránt.

Másrészt a kutatásaim során szeretnék kitérni a megyét is érintő római katolikus paphiányra, vizsgálva a települések papi ellátottságát, illetve az egy-egy plébániához tartozó filiák számát és megoszlását. Emellett szükségesnek tartom az előregedő papság kérdésköréről is beszélni, melynek vizsgálatát a Magyar Katolikus Sematizmus felhasználásával és a papi szolgálatot teljesítők átlagos életkorának megállapításával kívánok igazolni vagy cáfolni.

A kutatás 3. szakaszában pedig az Új Széchenyi Terv keretében megvalósult Tisza-tavi templomok útján c. projekt legfontosabb eredményeit fogom ismertetni, amely a megye hét településén jelentett nem csak építészeti rekonstrukciót, hanem egy komplex turisztikai attrakció megszületéséhez is hozzájárult.

A vizsgálati eredményeimet tematikus térképek és saját készítésű fotók készítésével is szeretném még látványosabbá és átláthatóbbá tenni.

Rideg István

A magyar nép értékeinek védelmében

– Értékmentés, népi írók, szociográfia, emlékiratok –

Egy orwelli axióma – „*Aki uralja a múltat, az uralja a jövőt is, aki uralja a jelent, az uralja a múltat is*” – akár egy megmaradásunkat szolgáló, a magyar nép értékeit védő mozdulat jelmondata is lehetne.

Az irodalmi kánon mai alakulására nagy hatással volt a Szegedy-Maszák Mihály által szerkesztett *A magyar irodalom története* (2007) három vaskos kötete. Hatása megfigyelhető a Pethőné Nagy Csilla írta igen színvonalas középiskolai irodalomtankönyvekben is. Szegedy-Maszák azt sugallja az előszóban, hogy „*a helyi hagyományok különösen veszélyeztetett helyzetbe kerültek a jelenkorban.*”

A szelektálás a napi sajtóbeli cikkek torzulásában már oda vezetett, hogy Horváth Viktor *Ki a vitéz?* című cikkében (Magyar Nemzet, 2016. november 5.) Petőfi János vitézét marasztalja el: „sok erő, kevés ész. Ez Rambo világa.” Wekerle Szabolcs pedig Nényei Pállal készít riportot: *És ír egy izompacsirta hőst...* (Magyar Nemzet, 2016. november 12.). Oda jutottunk, hogy már meg kell védeni a János vitéz, a Toldi és a Toldi estéje nemzeti értékeit is!

Pethőné Nagy Csilla *Irodalom 12. II.* (2013) című tankönyvében remek dolog, hogy Tamási Áron (1897-1966), Illyés Gyula (1902-1983) és Németh László (1901-1975) szerepet kap egy-egy művével. Remek a szociográfia és az irodalmi szociográfia műfajának meghatározása is. De elsikkad a népi írók 1930-as évekbeli grandiózus szociográfiasorozatának jelentősége. A népi írók táborából Veres Péter csak *Az Alföld parasztsága* (1936) szociográfiájának említésével szerepel. A juhászból lett népi költő Sinka István (1897-1969), akinek „népi szürrealizmusa” – mint Görömbei András mondja – „a költészet 1945 utáni fejlődésére óriási hatást gyakorolt”; csak a neve említésével. A népi írók névsora tudomást sem vesz Erdei Ferencről, Kovács Imréről, Darvas Józsefről, és horribile dictu: Szabó Pálról!

Szabó Pál (1893-1970) lírai realizmussal újította meg a parasztbrázolást. Megírta a „szép szegénységet” (*Lakodalom*, 1942, *Keresztelő*, *Bölcső*, 1943), amelynek cselekménye 1930-ban történik, a gazdasági világválság idején, és amelyből Bán Frigyes 1948-ban olyan világhírű filmet rendezett, amely 1949-ben a Marianske-Lazne-i filmfesztiválon nagydíjat kapott.

A most felnövekvő gyerekek jórésztben már csak ezekből az olvasmányokból ismerhetik meg az őseik letűnt, de tanulságos világát.

Veres Péter (1897-1970) megírta a magyar szegényparasztság enciklopédiáját, *A Balogh család történetét* (*Szolgaság*, 1950, *Szegények szerelme*, 1952, *János és Julcsa*, 1957). Hitelesen. Czine Mihály még méltón emlékezik Veres Péter családregényére (*Nép és irodalom*, 1981).

A globalizmus és a mindent relativizáló posztmodern uralma idején a mai olvasók (a ma még olvasók!) jó része már kiéhezett a hitelesség igaz, aprólékos értékeire, szépségére, erejére. A népi írók a néprajzosoknál hitelesebben mutatták be a Horthy-rendszerben élő szegények mérhetetlen nyomorát, ugyanakkor ennek az életrevaló népnek a lelki erejét is. Kár elfeledni őket. A hagyományt félteni, védeni kell, nem szabad elárulni, letagadni vagy elhallgatni.

A népi írók irodalmi szociográfiájával rokonságot mutat Körmendi Lajos (1946-2005), a Nagykunság legnagyobb írója, költője, irodalmi-lelki szervezője *Boldog emberek* (1985) című portrészorozata. A Körmendi vezette karcagi Barbaricum Könyvműhelyben jelent meg az akkor Vésztőn élő Rott József irodalmi szociográfiája, a *Sárréti sors* (2001). Az olvasmányosan író karcagiak is kitétek magukért. Kárpáti Jenő gyors egymásutánjában két művel is kirukkolt, a *Keserves* (2006) életrajzi regénnyel és *A messze látó pásztorral* (2009), amely a karcagi néptaní-

tókról szól. Nagy Jenő önéletrajzi regénye, a *Széljárta mezők* (2009) a Tisza-vidéki alföldi ember empirikus látásmódját örökíti meg. Beszélő neveket talál ki: Karcag helyett Szikvárt mond, Tilalmas helyett Keservest. De igen értékes emlékiratot írt Erős András (1924-2009), aki megszökött az amerikai hadifogságból: ez a *Szerencsés élet* (2006). Továbbá a Dont, majd a szovjet légereket megjárt 101 éves Szilárd Ferenc (1911-2012): *Életem* (2011). Mindegyik a lelki épülésünkre szolgál.

Ma élő karcagi írókkal is dicsekedhetünk. A hagyatékörző Bihari György emlékirata, az *Apáink hagyatéka* (2015) esszéyszerűen dolgozza fel a családja életét. A „*korfestő tapasztalatátadás*” igénye gyakran a tárca műfaját választja Kun Lajos *Ördögsekér* (2017) című művében. A tények leírása mellett a személyes élmények, a saját történetek társadalmi összefüggésrendszerbe kerülnek. Bihari Mihály hitelesen ír a karcagi Május 1. Tsz pusztulásáról. Kun Lajos az 1992-ben átalakult szövetkezete elnökeként: a lehetőségeiről.

Kun Lajos keretes megszerkesztésű könyvében az aranymetszetben van (tehát a felénél túl, a háromnegyedén innen, a legfontosabb helyen) négy olyan „ütős” tárcanovellája, karcolata, amelyik bármely vidéki folyóiratban megállná a helyét, vagy közölhetné a megyei Jászkunság évkönyv következő száma. Ezek az *Egy kivételes befektető*, a *Kisparaszt*, a *Kabai Mihály bácsi* és a *Próbálkozás*.

Ezeket az értékeket is mentenünk kell. Mert a küzdő, helytálló ember szólal meg bennük. Bihari György azt írja: „*Egyszerűen egy lokálpatrióta érzelmű, a Nagykunság porát-sarát szerető és tisztelő földhözragadt parasztember gyerekének éreztem és érzem magam.*” Kun Lajos meg azt: „*A parasztembernek, függetlenül a kortól, rendszerektől, mindig sokat kellett dolgoznia.*” „*Lényeges dolog, hogy érteni és szeretni kell ezt a hivatást!*” „*Szeretnék minél több tapasztalatot átadni gyermekeimnek, unokáimnak, de azt is tudom, hogy nekik is végig kell menni azon az úton, ahol nagyszüleik, szüleik saját botlásaikkal együtt haladtak.*”

Sebők Balázs

A társadalom változásai az iparosodó Szolnok megyében

Magyarország, és ebben Szolnok megye életében döntő változás állt be a szocialista tervgazdálkodás és iparosítás beindításával. A megye iparosításának első jelei már az I. hároméves terv időszakában (1947–1949) érezhetőek voltak, de az igazi iparosítási hullám – és ezzel párhuzamosan a társadalom átalakítása – az I. ötéves

tervidőszakkal (1950–1954) vette kezdetét. A társadalom átalakulása nemcsak egyfajta szükségszerű velejárója volt a szocialista iparosításnak, hanem kifejezett célként is megfogalmazódott a kommunista vezetés berkeiben. Az ipar folyamatosan szívta fel a korábban a mezőgazdaságban dolgozók tömegeit, és ebben az időszakban egyre több nőt is munkába állítottak. Jelentősen nőtt a bérből és fizetésből élők aránya, ezzel párhuzamosan pedig csökkent az önállóan dolgozók száma. A kisiparosokat és a kiskereskedőket egy ideig próbálták teljesen ellehetetleníteni, de aztán a szocialista kurzus rájött, hogy a lakosság növekvő igényeinek megfelelő szintű ellátásához szükség van a szolgáltatásaikra. A megye leggyorsabban iparosodó településein, Szolnokon, Jászberényben és Martfűn a bérből és fizetésből élők, valamint az iparban, illetve az építőiparban dolgozók hamarosan már a társadalom legjellemzőbb szegmensévé váltak. Az agrár jellegűből agrár-ipari jellegűre öltözött Szolnok megyében a társadalom átalakulásának számos jellemző tünetéről számolnak be a korabeli párt- illetve tanácsi iratok. Ilyen volt például a nők helyzetének és társadalmi szerepének megváltozása, a fiatalság helyzete, de akár az alkoholizmus problémája, az időnként akadozó közellátás, vagy a lakáshelyzet megoldásra váró kérdése is.

Selmeczi László

A kunok és jászok vallásos élete a Magyar Királyságba történő beköltözésüktől a 17. századig

A hazánkba beköltöző kunok vallásos életét már Györffy István is a megtérés szóval jellemezte, s adataink valóban még a 14. században is a keresztény hitre történő megtérésükről szólnak. Hasonlóképpen a jászok is a 15. század második felében építettek Jászberényben a ferencesek számára templomot és rendházat „hálából”, amiért őket a rend szintén keresztény hitre térítette.

A tudomány számára megtérésük nem volt kérdéses. Azonban a megtérés folyamatáról alig tudtunk valamit. A kunokról Szabó Kálmán és Papp László, később Méri István munkásságának köszönhetően csak-csak tudtunk valamit, de a beköltöző jászok kultúráját 1990-ig nem is ismertük. A térítés végeredménye, annak befejeződése ismert volt, de annak részletei, hogy milyen világképük, milyen hitük volt a beköltözéskor, milyen régészeti jelenségek alapján mérhető a megtérés folyamata, hogyan keveredtek a korábbi pogány és skizmatikus vallási elemek a kereszténységgel, arról mit sem tudtunk.

A dolgozat a fentebb felvetett problémára kíván választ adni. A régészeti jelenségek alapján ad képet a megtérés folyamatáról, ezt követően a reformáció hatásáról, a török hódoltság idején pedig a vallás megtartó erejéről, illetve jelentőségéről a megmaradásért vívott harcban.

Szabó Géza

Iráni elemek a jázsági Szent György kultuszban a kaukázusi párhuzamok alapján

Az európai kultúrkörben Szent György, a harcosok oltalmazója, a lovagiasság mintaképének tisztelete általánosan elterjedt, egyes területeken pedig máig szembeűnően erős a kultusza. Ugyanakkor vitatott, hogy tisztelete a keresztény gyakorlatnak megfelelően egy valaha élő személyhez köthető-e, ha igen ki volt az a személy, mikor, hol élt. A számos magyarázat között alig esik szó arról, hogy a régészeti leletekben az ábrázolás módjában egy hozzá hasonló istenség kis szobrai a Kaukázusban a késő bronzkortól megfigyelhetők, s a korai vaskortól ezek Európa keleti felében is megjelentek. A római korban különösen a Duna alsó szakasza mentén gyakori a három lábával a földet érintő lovas ábrázolása. A szkíta, alán hagyományokat a mai napig szinte változatlanul őrző és gyakorló oszéteknél az ősi hitük szerint a fehér lován a földi és égi világot összekötő, hírvívó szent, az úton lévők és a harcosok legfőbb segítője, Uasztürdzsi tisztelete évezredek múltán is rendkívül erős. Bár az oszétek a kereszténységgel már a 4. században megismerkedtek, ez alig színezte sajátos, a bronzkorig visszanyúló pogány szokásaikat. Ez jól követhető az alán területekről a 13. században a Kárpát-medencébe költöző jászok korai temetkezéseinek mellékleteiben is. Előadásomban a régészeti leletek és az oszétiai hagyományok bemutatásával szeretném kiegészíteni a jászok körében is meglévő Szent György tiszteletre vonatkozó régészeti és történeti adatokat. A környező területeken megfigyelhető régészeti párhuzamok és a kaukázusi szokások áttekintése egyben egyfajta választ adhatnak arra is, hova nyúlnak vissza az európai kultúrkörben népszerű kultusz gyökerei.

Kiskunhalasi református templom

Kiskunhalas közepén magasodik a református templom. Az egyház épületei egymás mellett sorakoznak: imaház, parókia, templom, régi iskola. Sok évszázadról mesélnek ezek a falak. A *Kiskunhalasi református templom* című munka a szakrális épületegyüttes bemutatását szolgálja.

Középkori előzmények után 1667-ben épült itt református templom. 1702-ben tornyot építettek a nyugati végéhez. 1772-ben barokk hajó, 1814–1823 között klasszicista stílusú bővítés és keleti torony készült. 1904-ben megvalósult a magasabb toronysisak. A templom tér felőli oldalán 17–18. századi *szégyenkő* fekszik. A templomtól északra látható Kiskunhalas legrégebbi iskolája. 1715-ben átépítették. Bővítések: 1771, 1796 és a 19. század közepén. Ez a régi gimnázium 1892-ig. Később Református Polgári Leányiskola 1948-ig. A református parókia korábbi előzmények alapján 1777-ben épült. Udvari homlokzatát oszlopos tornác díszíti. Az épület együttes legfiatalabb tagja a református imaház. 1986-ban készült Farkas Gábor Ybl-díjas építész tervei szerint.

J. Újváry Zsuzsanna

A Jászkun Kerület hódoltatása és sorsa a 16. század második felében

- I. Bevezetés: a Jászkun Kerület török uralom alá kerülése. A Jászság Hatvanak 1544. évi megszállása után került oszmán uralom alá, s vált a hatvani szandzsák részévé. A Nagykurság 1552-től, Szolnok elfoglalásától a szolnoki szandzsákba tartozott, és adózott a törökök felé.
- II. Az adók mértéke kezdetben mérsékelt volt, majd folyamatosan és rohamosan növekedett. A kerület falvait az 1550-es, 1560-as években egyre jobban fosztogatták, égették a törökök, tatárok; az 1567-es kamarai összeírás során főként a Nagykurság nyugati részét érték a támadások, de az egri vitézek sem kímélték a környéket, hiszen őket is a falvaknak kellett eltartani. Az 1567-es kamarai összeírás tanulságai.
- III. Kitekintés a 17. századi viszonyokra.

Előadónk

- **Dr. Bagi Gábor** kandidátus, történész – Damjanich János Múzeum, Szolnok
- **Bán Andrea** etnográfus – Törökszentmiklós
- **Dr. Bánkiné Molnár Erzsébet** MTA doktor, levéltáros-történész, ny. múzeumigazgató – Kiskunfélegyháza
- **Dr. Barna Gábor** MTA doktor, egyetemi tanár, csoportvezető – Szegedi Egyetem, Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, Vallási Kultúrakutató Csoport, Szeged
- **Dr. Bartha Júlia** Ph.D. néprajzkutató, muzeológus–turkológus – Karcag
- **Dr. Bathó Edit** Ph.D. néprajzkutató, múzeumigazgató – Jász Múzeum, Jászberény
- **Besenyi Vendel** helytörténet-kutató – Jászberény
- **Cseh Dániel** Ph.D.–hallgató, történelem tanár – Debrecen
- **Dr. Farkas Kristóf Vince** Ph.D. történész-muzeológus – Jász Múzeum, Jászberény
- **Dr. Fűvessy Anikó** kandidátus, néprajzkutató, ny. múzeumigazgató – Tiszafüred
- **Hegedűs Krisztián** történész muzeológus – Helytörténeti Gyűjtemény, Kunszentmárton
- **S. Kovács Ilona dr.** néprajzkutató – Budapest, Karcag
- **Molnár Ádám** turkológus – Budapest
- **Dr. Nagy Janka Teodóra** Ph.D. néprajzkutató, egyetemi oktató – Szekszárd
- **Dr. Örsi Julianna** kandidátus, habilitált doktor, társadalomkutató, ny. múzeumigazgató – Túrkeve
- **Papp Izabella** ny. levéltáros – MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár, Jászboldogháza
- **Dr. Pásztor István Zoltán** Ph.D. egyetemi adjunktus – Debreceni Egyetem Földrajzi Intézet, Debrecen
- **Dr. Sebők Balázs** Ph.D. történész, egyetemi oktató – Jászberény
- **Dr. Selmeczi László** habil. kandidátus, habilitált doktor, régész ny., megyei múzeumigazgató – Budapest
- **Dr. Szabó Géza** régész, muzeológus – Wosinszky Mór Múzeum, Szekszárd
- **Szakál Aurél** néprajzkutató, múzeumigazgató – Thorma János Múzeum, Kiskunhalas
- **Dr. J. Ujváry Zsuzsanna** kandidátus, habilitált doktor, egyetemi oktató – Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba

